

AVRUPA KOMİSYONU'NUN 2008 YILI TÜRKİYE İLERLEME RAPORU

EKONOMİK KRİTERLER

Komasyon'un Türkiye'deki ekonomik gelişmeleri tahlil ederken yaklaşımı, Birliğe üyelik için, işleyen bir piyasa ekonomisinin varlığı ile Birlik içinde rekabet baskısı ve piyasa güçleriyle baş edebilme kapasitesinin gerekli olduğuna ilişkin Haziran 1993 tarihli Kopenhag AB Zirvesi Sonuçlarını temel almaktadır. Komasyon'un dikkate aldığı süre Eylül ayı sonuna kadar uzanmaktadır.

İşleyen Bir Piyasa Ekonomisinin Varlığı

Ekonomik politikanın temel unsurları

Türkiye, Komasyon ve uluslararası mali kuruluşlarla mutabık kalınan ekonomik politikayı büyük ölçüde uygulamış ve IMF ile stand-by anlaşmasını Mayıs 2008 itibarıyla başarıyla tamamlamıştır. Komasyon'a Aralık 2007 ayında sunulan Katılım Öncesi Ekonomik Program, ilave reforma yönelik ihtiyaçları ve taahhütleri yeterince yansıtmaktadır. Yaşanan iç siyasi kriz, zaman zaman reformlara yönelik karar alma sürecini olumsuz etkilemiştir. Kamu kurumları arasındaki sorumlulukların bölünmüşlüğü, yeni hükümetin programında bir Başbakan Yardımcısı'nın ekonomik politikanın eşgüdümüyle görevlendirilmesiyle kısmen aşılabılmıştır. Ancak, bugüne kadar geçen süre zarfında bütçelemenin eşgüdümü ve orta vadeli ekonomik politika oluşturulması bakımından bu sadece kısmi yarar sağlamıştır. Kararlar bazen münferit şekilde alınıyor görüntüsü vermekte, etki değerlendirmeleri ya hiç yapılmamakta, ya da eksik bilgiye dayanılarak yapılmaktadır. Sonuç olarak, ekonomik politikanın temel unsurları üzerindeki oydaşma korunmuş ve eşgüdüm iyileştirilmiştir.

Makroekonomik istikrar

Büyük ölçüde tarımdaki daralma ve zayıflayan toplam talebin etkisiyle, GSYİH'deki bir yıl önceki %6.9'luk büyüme hızı, 2007 yılında %4.6'ya gerilemiştir. İnşaatın tekstile, ekonominin bir çok sektöründe yavaşlama veya durgunluk meydana gelmiş, tarım kuraklıktan ciddi biçimde olumsuz etkilenmiştir. 2007 yılı boyunca zayıf kalmış iç özel tüketimdeki büyüme üçüncü çeyrekteki güçlü bir sıçramaya (% 6,3) rağmen % 3,8 oranında kalmıştır. 2007 genel seçimlerine giden dönemde bu alanlarda önemli harcama artışları meydana gelmesine rağmen, kamu sektörü mal ve hizmet alımlarını ve inşaatları önemli oranda azaltmıştır. Dış sektörün büyümeye katkısı önemli oranda azalmış, ithalattaki büyüme geçen yıla oranla sırasıyla üçüncü ve dördüncü çeyreklerde %14.4 ve %15.7 oranlarında; ihracattaki büyüme ise 2007'nin ilk çeyreğindeki %12.5'luk orana karşılık, dördüncü çeyrekte %2.5 oranına gerilemiştir. İç talepteki daralma, büyük ölçüde daha sıkı para politikası, daha yüksek faiz oranları ve daha düşük kredilerden kaynaklanmıştır.

Küresel mali çalkalanmanın ve iç siyasi belirsizliğin etkisiyle, ekonomi 2008 yılının ilk yarısında yavaşlamış, GSYİH %4.2 oranında büyümüştür. GSYİH'deki büyüme oranı, ilk çeyrekteki

%6.7'den ikinci çeyrekte %1.9'a gerilemiştir. Tarımda ilk çeyrekte görülen %2.6'lık büyümeye karşılık, ikinci çeyrekte %3.5 oranında daralma meydana gelmiştir. Hanelerin nihai tüketimi ilk çeyrekteki %7.6'lık artıştan sonra ikinci çeyrekte hız kaybetmiş, %2.8 oranında gerçekleşmiştir. Mart 2008'de, GSYİH metodolojisi Avrupa Muhasebe Sistemi (ESA95) ile uyumlaştırılmıştır. Bunun sonucu olarak, ekonominin büyüklüğü üçte bir oranında artmış, 2006 yılı itibarıyla 750 milyar YTL üzerinde (yaklaşık 380 milyar Avro) olmuştur. Daralan toplam talep ile küresel mali kriz ve iç siyasi gelişmelerin yarattığı daha yüksek belirsizliğin etkisiyle ekonomik büyüme yavaşlamış olmakla beraber, genel ekonomik performans, Türk ekonomisinin temellerinin ve dayanıklılığının birkaç yıl öncesine göre önemli ölçüde daha sağlam olduğunu ortaya koymuştur.

Mart 2008'de Türkiye'nin ulusal hesaplarının kapsamlı biçimde gözden geçirilmesi, GSYİH'ya oranla cari açığı üçte bir oranında daha kabul edilir düzeylere indirmiştir. Petrol fiyatlarındaki keskin artış Türkiye'nin cari hesabı üzerinde baskı yaratmaktadır. Bu, petrol fiyatlarının rekor düzeylerde arttığı son aylarda daha belirgin hale gelmiştir. Cari açık, 2007 yılında GSYİH'nin %5.7'si ve 2006 yılında %6.2'si oranında iken, 2008'in ilk yarısında GSYİH'nin %6.3'ü oranında gerçekleşmiştir. Enerji hariç tutulduğunda, aynı endikatör bu dönemde %2.8'in altında olmuştur. Bu, 2008'in ilk yarısında yaklaşık %7'lik bir ticaret açığına işaret etmektedir. Önceki yıllarda da olduğu üzere, açığın üçte birden fazlası, 2006'ya kıyasla 2007 ve 2008'de daha iyi bir performans gösteren turizm başta olmak üzere hizmet sektörü tarafından karşılanmaktadır. Sermaye hesabı bakımından, sermaye girişleri cari açığı fazlasıyla finanse etmiş, döviz rezervlerinde artış sağlamıştır. Son dönemde cari açığın %40'a yakını doğrudan yabancı sermaye, geri kalanı ise özel sektör ve bankaların uzun vadeli dış borçlanmalarını kapsayan uzun vadeli sermaye girişlerince karşılanmıştır. Portföy yatırımlarının oranı ciddi biçimde düşmüş ve Mart 2008'den itibaren eksiye geçmiştir. Doğrudan yabancı sermaye girişleri 2007 yılında GSYİH'nin %3'ünü ve 2008 yılının ilk yarısında %2'sini oluşturmuşlardır. Bankalar ve telekomünikasyon başta olmak üzere, hizmetler sektörü, doğrudan yabancı sermaye girişlerinin neredeyse üçte ikisine yakınını oluşturmuştur. Türkiye'nin dış borçları nominal değerlerde neredeyse %20 oranında artmış ve 2008 yılının ortası itibarıyla GSYİH'nin takriben %45'ine ulaşmıştır. Özel sektörün dış borçlarının toplam borcun üçte ikisini oluşturması ve hızla artmakta olması potansiyel bir risk kaynağı teşkil etmektedir. Uluslararası rezervler %15 oranının ötesinde artarak 47 milyar Avro'ya, yani yaklaşık altı aylık ithalata ulaşmıştır. Artan petrol ve emtia fiyatları Türkiye'nin cari hesabı üzerinde baskı yaratmakla beraber, uzun vadeli sermaye girişleri yüksek kalmaya devam etmiş, bu da resmi döviz rezervlerini artırmıştır. Türkiye'nin dış pozisyonu 2007 yılı boyunca ve 2008 yılının ilk yarısında sağlam kalmaya devam etmiştir.

Şu ana kadar (Ekim 2008 ortası itibarıyla), küresel mali kriz Türk hisselerinin fiyatlarının ve döviz kurunun tashihine yol açmış olup, bu durumda ilave üretim kayıpları ve enflasyon baskısı sözkonusu olabilecektir. Türk bankacılık sistemi üzerindeki etki, büyük oranda daha önceki yeniden yapılandırma önlemleri ve sağgörülü göstergeler sayesinde şimdiye kadar

sınırlı kalmıştır. Ancak, yüksek dış açıkların yarattığı kayda değer dış finansman ihtiyaçlarıyla özel sektörün dış finansmana kayda değer bağımlılığı ve – düşmekle birlikte – halen kayda değer seyreden borç stoku, Türkiye’yi yatırımcıların eğilimlerinde ortaya çıkabilecek değişiklikler karşısında potansiyel olarak savunmasız kılmaktadır. Cari açığın finansmanı, öz sermaye yatırımlarından borç birikimine kayacak şekilde bozulma göstermiştir. Türk mali kurumları arasındaki ve uluslararası ve Avrupa mali kurumları ile yakın işbirliği, sağlam ve makul düzenlemelerin mevcudiyeti, sıkı para ve maliye politikalarının uygulanması ve yapısal reformların sürdürülmesi finans piyasalarına ve ekonomiye istikrar sağlayıcı etkide bulunmaktadır.

İşgücü piyasası koşulları güç olmayı sürdürmüştür. Çalışma yaşındaki nüfus 2007 yılında 700.000’i aşkın artmıştır. Bunların 300.000’den azı işgücüne katılmış, geriye kalanı işgücü piyasasının dışında kalmıştır. Bunun sonucu olarak, istihdam oranı 2007-2008 döneminde %43 civarında seyretmiştir. Özellikle, düşük olan kadın istihdam oranı toplam çalışma yaşındaki nüfusun %24’ü oranında kalmıştır. İşsizlik oranı %10 ile %11 arasında olmaya devam etmektedir. İşsizlik genç nüfusta daha yüksek olmuştur (yaklaşık %20). Uzun süreli işsizler iş arayanların yarıdan fazlasını oluşturmuştur. Tarım geleneksel olarak çok sayıda ücret almayan aile işçilerini kapsamaktadır. Bu istatistikî bakımdan daha düşük bir işsizlik oranı meydana getirmekle beraber, bu sektörde ve ekonominin genelinde yüksek miktarda gizli işsizliğe işaret etmektedir. Katı işgücü piyasası (örneğin, yüksek işten çıkarma ödemeleri ve kayda değer sosyal güvenlik açığı) emek talebi ve arzı arasındaki mesleki nitelik uyumsuzluğu ve işe alım ve çıkarmanın maliyeti, yeni iş yaratılmasını engellemeye devam etmektedir. Genel olarak, işgücü istihdama fren oluşturmaya devam etmektedir. Kısmen yükselen gıda ve enerji fiyatlarının etkisiyle, yıllık enflasyon, hedefin çok üzerinde, 2007 yılının sonu itibarıyla %8.4’e ve 2008 yılının ortası itibarıyla %10.6’ya yükselmiştir. İşlenmemiş gıda ve enerji hariç tutulduğunda, temel enflasyon 2008 yılının ortasında son dört yılın en yüksek değeri olan %10.4’e ulaşmış, 2008 Eylül ve Ekim aylarında Avro karşısında değer kaybetmiştir. Merkez Bankası Ocak 2006’da benimsenen resmi enflasyon hedefi politikasını korumuş, ancak enflasyon beklentilerini daha sıkı kontrol altında tutmak amacıyla, Haziran 2008’de enflasyon hedeflerini yükseltmiştir. Aynı zamanda, Merkez Bankası, faiz oranlarını 2007 boyunca ve 2008’in ilk aylarında 225 taban puanı indirmiş olmakla birlikte, kümülatif olarak 150 taban puanı artırmaya karar vermiştir. Fiyatlar üzerindeki ikinci tur etkilerle mücadele amacıyla da bir mali sıkılaştırma eğilimine gireceğini açıklamıştır. Bu karar Merkez Bankası’nın bağımsızlığının teyidi ve enflasyonla mücadeleye yönelik kararlılığının kuvvetli bir sinyali olarak görülmüştür. Özel sektöre kredi GSYİH’nin %30’u oranında istikrarlı biçimde seyretmeye devam etmiş ve fiyat istikrarına ciddi bir tehdit olarak değerlendirilmemiştir. Sonuç olarak, fiyat istikrarı geçtiğimiz yıl boyunca kısmen dış faktörlerin etkisiyle önemli oranda zayıflamıştır.

Hükümet 2007 yılı mali hedeflerini tutturamamış olmasına rağmen, mali performans tatmin edici olmuştur. ESA95 anlamında kamu borcu 2006’da GSYİH’nin %46.1’inden 2007 yılında %38’ine düşmüş olup, mali sürdürülebilirliği iyileştirecek şekilde orta vadede daha da

düşmesi beklenmektedir. Faiz ödemelerini kapsamayan 2007 cari fazlası ESA95 metodolojisi çerçevesinde 2006'da GSYİH'nin %5.5'inden %3.5'ine inmiştir. Haziran 2008'de Türk makamları, hükümetin orta vadeli mali stratejisinin görünürlüğüne artıran beş yıllık (2008-2012) orta vadeli mali çerçevenin yürürlüğe konduğunu açıklamışlardır. Orta vadeli mali çerçeve, kamu borcunun 2007 yılındaki %39 oranından 2012 yılında %30'a indirilmesini hedeflemektedir. Bu, 2008 yılında % 3,5 oranında olan cari fazlanın (2007 yılına oranla değişim göstermemiştir) 2012 yılında % 2,4'e inmesiyle gerçekleştirilecektir. Beş yıllık süre boyunca toplam açığın %1.7'nin altında kalması öngörülmektedir. Borçların ödenmesinin azalmasından kazanılacak mali imkanlar ile üç büyük girişimin finanse edilmesi amaçlanmaktadır: bir istihdam paketi ve sosyal güvenlik reformu, Güneydoğu Anadolu Projesi (daha ziyade altyapı yatırımları) ve yerel yönetimlere yetki devri. 2008 yılının ilk yarısına ait mali hedefler, büyük ölçüde enflasyonla paralel seyreden – başta vergi olmak üzere- daha yüksek gelirler sayesinde tutturulabilmiştir.

Türk lirasının son dönemde değer kaybetmesi, 2008'in ilk aylarında hükümet borçlarında sınırlı bir düşüş sağlamıştır. Son dönemdeki faiz oranı artışları, artan ölçüde sabit oranlı devlet tahvillerini kapsayan borç stokunda daha sınırlı etki yaratmıştır. Ancak, iç mali piyasalar nispeten sığ olmaya devam etmekte ve borç ödeme dinamikleri küresel mali piyasalardaki gelişmelerle yakından bağlantılı olmayı sürdürmektedir. Devlet tahvillerinin ortalama vadesi bu nedenle 2007 yılındaki 25.7 aydan 2008 yılının ilk çeyreğinde 23.5 aya inmiştir. 2008 yılının ortası itibarıyla, toplam devlet tahvillerinin yaklaşık %60'ı bankaların elinde olup, bu 2007 yılı rakamının % 2 üzerindedir. Bu durum, mukim olmayanların payındaki düşüşün azalmasına neden olmuştur. IMF stand-by anlaşmasının tamamlanması, ekonomik politikanın ilerideki yönü konusundaki belirsizlik algılaması ve devam eden küresel mali kriz birlikte ele alındığında, mali pozisyonun daha sağlamlaştırılması gereği ortaya çıkmaktadır. Orta vadeli mali çerçeveye ilave olarak, sağlam ve bağlayıcı bir mali kuralın devreye sokulması, belirsizliği ve mali piyasalardaki çalkantının devam etmesi karşısında Türkiye'nin kamu maliyesinin savunmasız durumunu önemli ölçüde azaltacaktır. Genel olarak, temkinli mali politika sayesinde mali sürdürülebilirlik daha da güçlendirilmiştir. Ancak mali pozisyon şoklara karşı savunmasız olmayı sürdürmekte ve artan belirsizlik ve süren mali kriz karşısında daha güçlü önlemlere ihtiyaç duymaktadır.

2007 yılında Maliye Bakanlığı bünyesinde bazı eşgüdüm ve kontrol birimleri tesis edilmiştir. Bütçeleme sürecinin hesap verebilirliği, etkinliği ve şeffaflığı bundan önemli yarar görmüştür. Orta vadeli mali çerçevenin geliştirilmesi buna örnektir. Geçen sene olduğu gibi, bazı anahtar unsurlar halen eksiktir. Tüm vergi idaresi yetkilerinin Gelir İdaresi Başkanlığı altında toplanması, denetim kapasitesinin güçlendirilmesi ve standart risk temelli denetim tekniklerinin kullanılması bu eksikler arasında yer almakta olup, bunların yerine getirilmesi şeffaflığı geliştirecek ve yolsuzlukla mücadele çabalarına önemli katkı sağlayacaktır. Genel olarak, mali şeffaflığın geliştirilmesine yönelik önlemler alınmasına devam edilmiştir. Son yıllarda, Türkiye güçlü bir istikrar programını başarıyla uygulamıştır. Şimdi, kamu

yatırımlarının arttırılması, istihdam yaratılması, yapısal reformlar ve daha iyi eğitim yoluyla büyüme potansiyelinin yükseltilmesine yönelik kalkınma stratejisinde yeni bir aşamaya geçmektedir. Bu, daha yüksek büyüme sağlanması arzusu ve fiyat istikrarının korunması ve cari açığın azaltılması ihtiyacı arasında hassas bir denge gerektirmektedir. Kamu borcunun düzeyi, mali sürdürülebilirlik açısından artık önemli bir endişe kaynağı oluşturmamakla ve mevcut politika yapısı genel anlamda yeterli olmakla birlikte, geniş dış dengesizlikler dikkate alındığında, makro-ekonomik istikrar şoklara karşı savunmasız olmaya devam etmektedir.

Piyasa Güçlerinin Etkileşimi

Bazı eksiklikler olmakla birlikte, düzenleyici ve denetleyici kuruluşların bağımsızlığı genel anlamda korunmuştur. Yıllardan beri ilk defa, özellikle fiyat serbestisi alanında kayda değer ilerleme sağlanmıştır. Elektrik ve gaz fiyatları sırasıyla Ocak ve Haziran 2008 aylarında, esas maliyetlerin daha iyi yansıtılmasını teminen arttırılmıştır. Temmuz 2008'den bu yana, elektrik fiyatları otomatik endekslemeye tabidir. Fiyat sübvansiyonları, 2008 sonuna kadar kamuya ait bazı elektrik şirketlerinin özelleştirilmesi kapsamında tedricen kaldırılmaktadır. Kontrollü fiyatlar tüketici fiyatı endeksinin toplam tutarının % 10'dan azını oluşturmaktadır. Kamuya ait şirketlerin fiyatlarını kendilerinin belirlemelerine izin vereceğini açıklamasına rağmen, Hükümet bunların ürettiği ürünlerin fiyatlarını belirlemeye devam etmiştir. Devlet tarafından üretilen bazı kilit ürünlerin fiyatları düzenli aralıklarla arttırılmaktadır. Genel olarak, Hükümet bir dizi ürünün fiyatlarını yıllık bazda belirlemektedir. Belediyeler ekmeğın satış fiyatına tavan koymaya ve Sağlık Bakanlığı ilaç fiyatlarını kontrol etmeye devam etmektedir. Fiyat artışları için izinler geleneksel olarak ekonomik olmaktan ziyade siyasi mülahalalara dayanmıştır. Kamu kurumları ve belediyelerin devlete ait enerji şirketine yüksek ödenmemiş borçları mevcuttur. Fiyat serbestisi nispeten ileri olup, son dönemde ilave ilerleme kaydedilmiştir. Buna karşılık, Hükümet bazı kilit ürünlerin fiyatlarını kontrol etmeye devam etmektedir.

Özelleştirme yapılan önemli sayıdaki operasyonla devam etmekle birlikte, özel sektörün GSYİH'deki payı 2008 ortası itibarıyla yaklaşık % 89 ile fazla değişmemiştir. 2005-2006 yıllarındaki zirveden bu yana özelleştirmenin hızı çok düşük oranda azalmıştır. Temmuz 2007 ve 2008 ortası arasında, özelleştirme gelirleri yaklaşık 5 milyar Avro olmuştur. Önemli özelleştirmeleri, Petkim (1.4 milyar Avro), İzmir Limanı (800 milyon Avro) ve Tekel'in (1.2 milyar Avro) satışları ile Türk Telekom'daki hisselerin % 15'inin kamuya arzı (1.3 milyar Avro) oluşturmuştur. Sonuç olarak, özelleştirme alanında önemli ilerleme kaydedilmiştir.

Pazara Giriş ve Çıkış

Türkiye iş ortamının iyileştirilmesi ve pazara giriş ve çıkış önündeki engellerin azaltılması yolunda çaba göstermiştir. Bu çabalar uluslararası uzmanlarca takdir toplamıştır. İşyeri kaydı süreci 2007 yılında daha da basitleştirilmiştir. Madencilik sektörü dahil, iş ve operasyonel lisansların daha kolay edinilmesine yönelik mevzuat değişiklikleri gerçekleştirilmiştir. 2007 yılında yaklaşık 55.000 yeni şirket kurulmuş olup, bu 2006 yılına kıyasla % 5'lik bir artışa

tekabül etmektedir. Aynı dönemde, yaklaşık 10.000 şirket tasfiye edilmiştir. Deniz ulaştırması, sivil havacılık, yer hizmetleri, kara ulaştırması, radyo ve TV yayıncılığı, enerji, muhasebe ve eğitim alanlarında yabancı mülkiyete yönelik sektörel kısıtlamalar devam etmiştir. Yeni lisanslar verilmediği için, bankacılık ve sermaye piyasalarına giriş satın alma ve birleşmelerle sınırlı kalmıştır. Genel olarak, pazara giriş ve çıkış alanında bir miktar ilerleme kaydedilmiştir.

Yasal sistem

Mülkiyet haklarının düzenlenmesi de dahil olmak üzere, yeterince iyi işleyen bir yasal sistem birkaç yıldır mevcuttur. Buna karşılık, geçtiğimiz yıl içinde önemli ilerleme kaydedilmemiştir. Bir gayri menkulün kaydedilmesi Türkiye’de 6 işlem ve 6 gün gerektirmektedir. Ticari sözleşmelerin uygulanması, ortalama 36 işlem ve 420 gün olmak üzere, uzun bir süreç gerektirmeye devam etmektedir. Ticaret mahkemeleri hakimlerinin uzmanlaşması yetersiz görünmekte, bu durum uzun mahkeme süreçlerine yol açmaktadır. Bilirkişi sistemi, paralel bir yargı sistemi olarak işlev görmeye devam etmekte, ancak genel kalitenin iyileştirilmesine yardımcı olmamaktadır. Anlaşmazlıkların mahkeme-dışı çözülmesi mekanizmalarının kullanımı düşük olmaya devam etmektedir. Yasal ortam pratik sınırlamalar yaratmaya ve daha iyi bir iş ortamının sağlanmasında engel teşkil etmeye devam etmektedir.

Mali sektör gelişimi

Mali sektör 2007 ve 2008 yıllarında düzenli olarak büyümüş ve önemli yabancı yatırım çekmiştir. Mali sektörün toplam varlıkları 2007 yılında %18 oranında büyümüş ve 2008’in ilk aylarında benzer bir büyüme oranı yakalamıştır. Bu varlıkların %90’a yakını bankalara aittir. Bankacılık sektörünün bilançosuyla GSYİH arasındaki oran, 2006 yılındaki %66’ya nazaran 2007 yılı sonu itibarıyla neredeyse %68’e çıkmıştır. Mevduat ve kredilerin GSYİH’ya oranı 2007 yılında sırasıyla %3 ve %15 oranında artmış olup, bu mali derinleşmenin devam ettiğine, mali aracılık faaliyetlerinin arttığına ve tasarrufun daha fazla üretken yatırıma yöneldiğine işaret etmektedir. Faiz artış oranlarının % 0,2 seviyesinde kalmasıyla, mali derinleşmenin etkinliği geçen yıla göre az da olsa gelişmiştir. Bankacılık sektörü yabancı yatırımcılardan yüksek ilgi görmüştür. Bunun sonucu olarak, yabancı hissedarların sektördeki varlıklardaki payı 2007’nin ilk aylarındaki %22’den 2008’in ilk çeyreğinde %26’ya yükselmiştir. Borsada işlem gören hisseler dahil, Türk bankacılık sektörünün %45’e yakını yabancıların sahipliğindedir.

Merkez Bankası, mali sektördeki gelişmelerin daha yakından izlenmesi yönünde kayda değer çabalar göstermiştir. Likidite ihtiyaçları sıkılaştırılmış, özel sektör borcuyla özel sektörün döviz kurlarındaki dalgalanmalardan etkilenmesinin daha iyi izlenmesine yönelik yeni bir çalışma başlatılmıştır. Mali raporlar uluslararası mali raporlama standartlarıyla uyumlaştırılmadığından, yeni Türk Ticaret Kanunu’nun yasalaşmasındaki gecikme, Merkez Bankası’nın risk değerlendirme kapasitesini olumsuz etkilemektedir. Daha genel anlamda,

yeni Ticaret Kanunu'nun yasalması bir önceliktir, zira bu iş ortamını önemli ölçüde iyileştirecektir. Bankaların kar oranları, Aralık 2007'ye uzanan bir yıl içinde yaklaşık üçte bir oranında önemli iyileşme kaydetmiştir. Sermaye yeterlilik oranları 2006 yılındaki % 21,8 oranından Mart 2008'de % 17,3 oranına gerilemiştir. Bankacılık sektöründeki yoğunlaşma geçtiğimiz yılın seviyesinde olup, en büyük 5 kredi kuruluşunun bankacılık sektöründeki payı 2007 yılı sonu itibarıyla %60'tır. Nisan 2008'de, Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurulu (BDDK), özel sektörün büyüyen döviz borçlanmasının yarattığı riski azaltmak için bankaların likidite ihtiyaçlarını arttırmıştır. Bankacılık dışındaki özel sektörün döviz dayalı net borçları Aralık 2007'ye uzanan bir yıllık süre içerisinde %60 oranında artarak 45 milyar Avro'ya (GSYİH'nin %12'si) ulaşmıştır. Döviz dayalı özel sektör borçlarının bankacılık sektörünün toplam kredileri içindeki payı 2006 yılındaki neredeyse üçte ikilik orandan 2008'in ilk aylarında %56'ya inmiştir. 2007-2008 dönemindeki bazı istikrarsızlıklara rağmen, mali sektör takdire şayan dayanıklılık sergilemiştir.

Birlik içinde Rekabetçi Baskı ve Piyasa Güçleri ile Baş Edebilme Kapasitesi

İşleyen bir piyasa ekonomisinin varlığı

Rapor döneminde makroekonomik istikrar geniş anlamda korunmuştur. Finans piyasasındaki çalkantı ve iç siyasi gelişmeler iş ortamına bir miktar belirsizlik getirmiş, ancak aynı zamanda ekonominin şoklara karşı gelişmiş dayanıklılığını şu ana kadar göstermiştir. İlgili makamlar, şirketlerin piyasaya girişleri ve çalışmaları önündeki idari engellerin azaltılması, vergi sisteminin azaltılması ve basitleştirilmesi, vergi idaresinin ve şirket yönetişiminin etkinliğinin geliştirilmesi ve Devlet teşebbüslerinin özelleştirilmesi suretiyle yatırım ortamını iyileştirmişlerdir.

İnsani ve fiziksel sermaye

İlgili makamlar, "Ulusal Kalkınma Planı (2007-2013)"nın parçası olan eğitim reformu programını 2007 ve 2008'de uygulamaya devam etmişlerdir. Bu programın eğitim alanında iki kilit unsuru vardır: modernleştirme ve reform. Bir yandan, eğitimin talebe yanıt verme kapasitesini artırmayı, diğer yandan eğitim sistemini güçlendirmeyi hedeflemektedir. Bu alanda önemli güçlükler vardır. Türkiye'de en iyi öğrenciler iyi performans sergilemektedirler. Ancak, Türk öğrencilerin büyük çoğunluğu ile aralarında büyük bir fark bulunmaktadır. Yüksek öğretimden yararlanma uluslararası standartlara göre düşüktür. 20-24 yaş arası gruptan yaklaşık % 40'ı orta dereceli okullarda eğitim almıştır, ancak okul çağındaki çocukların yaklaşık % 10'u hala ilkokula kaydedilmemiştir. Reformlar ve eğitime yapılan harcamanın artması, eğitime katılım üzerinde olumlu etki yapmaktadır. 2007 yılında okullara kayıt oranı eğitimin her düzeyinde, özellikle kız öğrenciler için artmış olmakla birlikte sorunlar devam etmektedir.

Büyük ölçüde tarım sektöründen uzaklaşılmasından ve yetersiz eğitimden kaynaklanan,

işgücü piyasalarındaki arz ve talep güçleri arasındaki uyumsuzluğun düzeltilmesinde az ilerleme kaydedilmiştir. İşsizlik sigortasından yararlanabilecek nüfusun kapsamı, bu alandaki sıkı seçim şartları nedeniyle sınırlıdır. 2008 Mayıs ayında Hükümet, gençlerin, kadınların ve özürliülerin istihdam edilmesine dair teşvikler içeren bir istihdam paketi kabul etmiştir. Paket, kayıtlı istihdam üzerinde caydırıcı etkisi bulunan mali olmayan yükleri ve sosyal güvenlik katkılarını azaltmayı hedeflemektedir. Paket özellikle, yukarıda belirtilen kategorilerde yeni istihdam edilen kişiler için beş yıllığına istihdam maliyetlerini düşürmektedir. Ancak Paket, istihdam yaratılmasını karmaşıklaştıran, işten çıkarma tazminatı gibi çok yüksek sigorta ödemeleri gibi diğer engelleri etkilememektedir. Türkiye İş Kurumu, kurumsal kapasitesini ve iş arayanlara sunulan hizmetleri geliştirmeye yönelik çabalara devam etmiştir. Türkiye, 2008'i kayıtdışı istihdamla mücadele yılı olarak ilan etmiştir. Genel olarak, işgücü piyasasında güçlükler devam etmekle birlikte, büyük ölçüde yeterli bir takım reformlar gündeme getirilmiştir.

İç ve dış yatırım sağlıklıdır. 2007'de ve 2008'in ilk yarısında özel gayrisafi sabit sermaye oluşumu % 5 büyümüştür. Özel sermaye oluşumu nominal GSYİH'nin yaklaşık % 17'sine erişmiştir. Doğrudan yabancı sermaye girişleri 2007'de GSYİH'nin % 3'üne ve 2008'in ilk yarısında % 2'sine düşmüştür. Doğrudan yabancı sermaye girişinin yaklaşık % 80'i hisse senedi yatırımları ve % 20'si gayrimenkul alımlarıdır. Sonuç olarak, doğrudan yabancı sermaye stoku 53,7 milyar Avro'da kalmış olup (GSYİH'nin yaklaşık % 15'i), bunun dörtte biri 2007 sermaye girişlerinden kaynaklanmaktadır. 2007'deki hisse senedi yatırımlarının çoğunluğu mali hizmetler (% 60) ve üretim (% 20) alanında olmuştur. Yatırım büyümesi çok yüksek düzeylerinden bir miktar gerilemiştir. Uzun yıllar altyapı yatırımları, kamu maliyesinin güçlendirilmesi ve düşük öncelikli harcamaların kısılamaması nedeniyle engellenmiştir. Yetersiz altyapı ekonomik faaliyetleri artan oranda etkilemektedir. Bu nedenle Hükümet, Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde 2008-2012 yılları arasında altyapı yatırımları için 17 milyar YTL'yi (8,7 milyar Avro) serbest bırakmayı hedefleyen bir harcama programı kabul etmiştir. Buna ek olarak, hızla artan elektrik tüketimine (geçen beş yılda yıllık ortalama % 7) yetişebilmek amacıyla ilave enerji üretim kapasitesi planlanmaktadır. Yeni Hükümetin girişimleri altyapı yatırımlarını artırmayı hedeflemektedir. Ayrıca, Avrupa Yeniden İmar ve Kalkınma Bankası (AYİKB) hissedarları, kısa süre önce Banka'nın Türkiye'de faaliyette bulunması kararını almışlardır. Bu karar, Komisyon ve AB'li hissedarlar tarafından desteklenmiştir. AYİKB'nin desteği, Türkiye'nin daha ileri düzeyde kalkınmasına ve reform programına katkıda bulunacaktır. AYİKB, küçük işletmelerin gelişmesini teşvik etmek, Türk Hükümeti'nin özelleştirme programını desteklemek ve kamu hizmetlerini özel sektör finansmanından ve bilgisinden faydalandırmak suretiyle, daha açık ve girişimci bir ekonominin gelişmesine destek olabilecektir.

Sektör ve işletme yapısı

İstihdamda tarımın payı 2007 yılında bir puan azalarak % 26,5'a düşmüştür. Yaratılan istihdamın çoğunluğu hizmet sektöründedir. Toplam işgücünde hizmetlerin payı % 48'e çıkmıştır. Sanayi ve inşaat sektörlerinde istihdam kabaca sırasıyla % 20 ve % 6 olarak gerçekleşmiştir. Tarımın GSYİH içindeki göreceli büyüklüğü 2006'da % 8,3'den 2007'de % 7,7'ye düşmüştür. Sanayi sektörünün (inşaat dahil) katkısı istikrarlı şekilde kabaca % 31'de kalmış, hizmetler ulusal gelirin % 60'ını oluşturmuştur. Tarımdan hizmetlere sektörel kayma devam etmiştir.

KOBİ'ler Türkiye'deki tüm girişimlerin % 99'una ve toplam istihdamın % 77'sine tekabül etmektedir. Ancak, KOBİ'lerin sermaye yatırımı (toplamın % 38'i), katma değer (% 26,5), ihracat (% 10) ve banka kredisi (% 5) oranları düşük işgücü üretkenliğine, mali kaynaklara yetersiz erişime ve dış pazarlara girişte engellere işaret etmektedir. Başta KOBİ'ler olmak üzere tüm iş sektörlerinde kayıtdışılık yaygındır. Küçük girişimler yetersiz yönetim kapasitesi ve piyasalarda artan rekabetle mücadele edebilmek için gerekli olan bilgi birikiminden yoksun olmanın sıkıntısını çekmektedirler. Özetle, KOBİ'lerin mali kaynaklara ve bilgiye yetersiz erişimleri devam etmekte ve çoğunlukla gri ekonomide faaliyet göstermektedirler. Telekomünikasyon gibi bazı alanlarda yeniden yapılandırma özelleştirmeye desteklenmiştir. Mevcut temel sorunların çapraz sübvansiyonlar ve geniş çaplı dağıtım kayıplarına ilişkin olduğu enerji sektöründe yeniden yapılandırma ve özelleştirmeye hazırlık alanlarında ilerleme kaydedilmiştir. Özel sektörde, güçlü üretkenliğin getirileri yeniden yapılandırma sürecinin geniş ölçüde başarılı olduğunu göstermektedir. Genel olarak, ekonominin yapısal dönüşüm süreci, başta özelleştirme alanında olmak üzere göreceli olarak iyi ölçüde ilerlemiştir.

Devletin Rekabete Etkisi

Yeni Türk Ticaret Kanunu henüz yasalaşmamış olmasına rağmen, özel sektörde şeffaflık gelişmiş ve muhasebe standartlarında ilerleme sağlanmıştır. Sapmanın azaltılması için devlet yardımlarının ve destekleme politikalarının şeffaf biçimde izlenmesindeki eksiklik, ekonomideki rekabet ve rekabet edebilme gücü üzerinde ters yönde etki yapmaktadır. Kamu alımları politikaları mevzuattaki istisnalardan olumsuz etkilenmeye devam etmektedir. Buna ek olarak, sektörel kanunlarla, bu alandaki Kanun'un kapsamını daha da sınırlayan istisnalar getirilmiştir. Genel olarak, Devletin piyasalardaki etkin rolü daha da azaltılmakla birlikte, Devlet müdahalesi rekabeti ve rekabet edebilme gücünü önemli ölçüde etkilemeye devam etmektedir.

AB'yle Ekonomik Bütünleşme

Türkiye'nin ticarete dışa açıklığı düşük bir oranda artmıştır. 2007'de mal ve hizmetlerin ihracat ve ithalatının GSYİH'ye oranı % 60'a tekabül etmiştir. AB'ye yapılan ihracatın payı küçük bir artışla 2006'da % 56'dan 2007'de % 56,4'e yükselmiştir. Toplam ithalat içinde AB'den ithalatın payı % 42,6'dan % 40,4'e düşmüştür. Bunun temel sebebi, Türkiye'nin

neredeyse sadece AB üyesi olmayan ülkelerden ithal ettiği enerjinin faturasının yükselmesidir. AB ülkelerinden yatırımcılar, daha düşük hızla olsa da, Türkiye’de ağırlıklı olarak yatırım yapmaya devam etmişlerdir. Kayıtlara geçen doğrudan yabancı sermaye girişinin AB ülkelerinden kaynaklanan payı 2006’da % 82 iken, bu oran 2007’de yaklaşık üçte ikiye düşmüştür. 2008’in ilk çeyreğinde, AB’den kaynaklanan doğrudan yabancı sermaye akışının payı daha da düşerek % 53 olmuştur. 2007’de, kişi başına GSYİH, AB-27 ortalamasının % 43,3’ü olarak gerçekleşmiştir. AB Türkiye’nin en büyük ticaret ve yatırım ortağı olmaya devam etmektedir.